

Naročnikova dovzetnost za arhitektov pristop

VINSKE KLETI NEKOČ IN DANES

Nataša Kovšca - Adrijan Gingerle

Enologija je imela v zgodovini evropskih civilizacij izjemno pomembno vlogo, vendar se je proizvodnja vin skoraj do 20. stoletja le redko odražala v arhitekturi. Vinske zgradbe se v preteklosti niso uveljavile kot samostojne arhitekture, zato jih danes komajda poznamo.

Iz zgodovine vinske arhitekture

Pridelovanje kvalitetnih vin, pogosto priznано kot mojstrstvo združevanja enoloških in alkimističnih sposobnosti vinarjev, se je opravljalo v hladnih in temačnih podzemnih prostorih gradov, dvorcev, samostanov in podeželskih vil, ki so bili najprimernejši zaradi ustreznih klimatskih pogojev. Tudi kmetje so si vinske kleti, ki so nudile nizko stopnjo vlažnosti in stalno temperaturo, potrebno za alkoholno vrenje, pogosto uredili v naravnih podzemnih votlinah.

Arhitekturni kompleksi, namenjeni izključno vinarški dejavnosti, so se pojavili na prehodu iz 18. v 19. stoletje v vinorodni francoski pokrajini Bordeaux, ki se ponaša z izjemno bogato enološko tradicijo. Pred koncem 18. stoletja so bili prostori, namenjeni predelavi vina, vključeni v grajski kompleks (beseda »château« je v aristokratskih krogih povezovala vino in razkošno arhitekturo). Pomožne zgradbe so se običajno prilagajale prevladujočemu slogu grajske arhitekture, zato pred 19. stoletjem ne moremo govoriti o stavbni tipologiji vinske arhitekture. V 18. stoletju je prevladovala klasična paladijevs-

ka pomožna stavba s posameznimi lokalnimi arhitekturnimi elementi, obdana s parki, ki so segali do gradu ali podeželske vile. Napredek v razvoju vinske arhitekture zasledimo v delu nekaterih arhitektov francoske neoklasicistične šole, ki so v gradnji vinskih kleti uveljavili enotno tipologijo (proizvodni prostori so bili vedno nameščeni okoli kvadratnega dvorišča nasproti bivalnega dela podeželskega dvorca).

Prvo avtonomno gospodarsko posloplje v zgodovini arhitekture, namenjeno izključno proizvodnji vina in njegovi prodaji, zasledimo šele v 19. stoletju, ki so ga v splošnem zaznamovali historični slogi. Pojavili so se tudi prvi priročniki, ki so poleg novosti, povezanih z razvojem vinske tehnologije, prvič v zgodovini obravnavali tudi ustrezno funkcionalno zasnovane vinske arhitekture. Konec 19. stoletja se je tako uveljavil klasični model ureditve večnadstropne zgradbe, v kateri se je proizvodni proces začel nad zemljo in se nadaljeval v kletnih nadstropjih. Taka ureditev je namreč zagotavljala naravno klimatizirano okolje, omogočala pa je tudi hitro pretakanje vina po gumijastih ceveh, ki je izkoriščalo naravni padec med nadstropji.

V drugi polovici 19. stoletja se je težišče novosti v vinski arhitekturi iz pokrajine Bordeaux preneslo v Španijo. Leta 1862 je inženir Joseph Coogan po načrtih Gustava Eiffela zgradil prvo železobetonsko centralno zasnovano vinsko klet, ki vse do konca 20. stoletja ni imela posnemovalcev (La Real Bodegas de La Concha, Jerez de la Frontera, Andaluzija). Na prehodu iz 19. v 20. stoletje je novo kreativno poglavje v zgodovini vinske arhitekture prispevala skupina katalonskih arhitektov, Gaudijevih učencev. Najproduktivnejši član skupine César Martinell Brunet je med leti 1914 in 1925 projektiral več kot 40 vinskih kleti, ki so se oblikovno zgledovale po katalonskih gotskih cerkvah in so zaradi svoje monumentalnosti dobile vzdevek »vinske katedrale«.

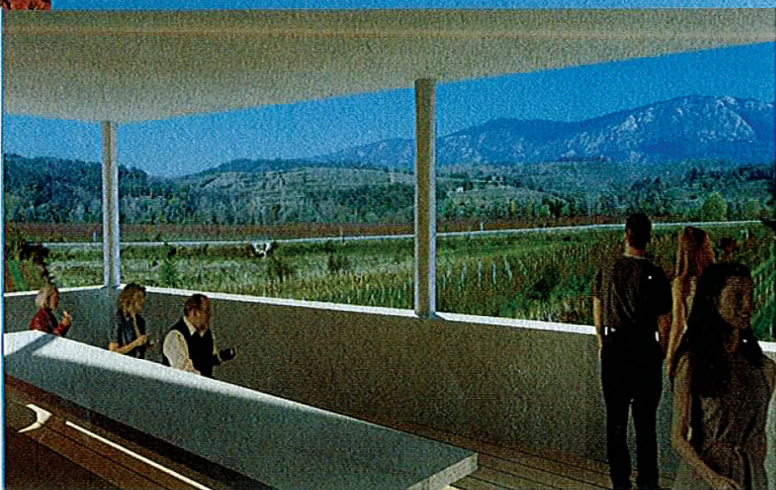
Ponoven razcvet vinske arhitekture zasledimo šele v sedemdesetih letih 20. stoletja, ko je proizvodnjo vina zajela prava tehnološka revolucija (pojavi se jekleni sodi, naprave za kontrolo fermentacije in umetno klimatizirani prostori), ki je povzročila nekontrolirano širitev stavbnih kompleksov, pogosto

predimenzioniranih in v nesoglasju z naravno krajino. Številne vinske zadruge po vsem svetu so svoja prizadevanja usmerile v marketing, zlasti v oblikovanje premišljene vizualne podobe tako svojih izdelkov kot tudi vinskih kleti. V znani vinorodni pokrajini Napa Valley v ZDA je v osemdesetih letih zraslo okoli 30 vinskih kleti, veličastnih postmodernističnih arhitekturnih celot, v katerih poleg degustacij vin prirejajo tudi razstave in koncerte. Gre za tako imenovani vinski turizem, osnovan na povezavi kulture pitja vina, umetnosti in športa. Druga veja sodobne vinske arhitekture se osredotoča na iskanje ravnotežja med tradicijo (cenjena vina še vedno zorijo v lesenih sodih) in novimi potrebami, ki jih narekuje modernizacija predelovalnega postopka. V zadnjem desetletju zasledimo celo vrsto kvalitetnih »avtorskih kleti«, katerih skupni imenovalac ni enotna tipologija, temveč so to prilagajanje terenu, pokrajini in stavbni zgodovini posameznega vinorodnega območja ter uporaba lokalnih materialov.

Tudi v Sloveniji je v zadnjem desetletju vedno več vinarjev, ki se zavedajo, da za prodor na svetovni trg ni dovolj zgolj kvalitetno vino, temveč je pomembna tudi celostna podoba izdelka, ki vključuje tako lokalno zgodovinsko tradicijo kot sodobne tržne prijeme. Novim smernicam sledi tudi razvoj slovenske vinske arhitekture, vendar številni naročniki še vedno prisegajo na preverjene tradicionalne stavbne vzorce, čeprav zgodovina kaže, da se je vinska arhitektura v preteklih stoletjih prilagajala prevladujočim stavbnim slogom. Primerov sodobnega arhitekturnega oblikovanja, kot je Vinska klet Brič (Novi Brič, 2002), avtorjev Borisa Podrecca in Marka Lavrenčiča, namreč v Sloveniji ni veliko.

Vinska klet Pavlica v Dornberku

Projekt za Vinsko klet Pavlica v Dornberku, ki bo predvidoma dokončan oziroma uresničen med letoma 2007 in 2008, je po eni strani poskus združevanja bivalnih in predelovalnih prostorov v enoten kompleks, po drugi strani pa je klet primer celostnega pristopa k umestitvi objekta v kulturno kra-

jino, ki išče skladnost z ožjim in širšim okoljem. Vinska klet Pavlica je na skrajnem severnem robu naselbinskega tkiva Dornberka in ga s svojo obliko ter načinom vpetosti v strmo konfiguracijo terena tudi jasno opredeljuje. Lega stavbe in njena oblika nagovarjata k nestihijskemu razraščanju naselja onkraj naravnega roba, ki ga jasno omejujejo vinogradi in sadovnjaki, obdani z rokavom reke Vipave. Pri zasnovi stavbe je bila zato primarnega pomena poglobljena analiza večdimenzionalnega prostora, ki upošteva poleg celostne ekologije (geomantije) tudi historični pogled v nastanek naselja, obstoječo grajeno strukturo, zunanjo obliko terena, ustroj odprtega prostora, njegovo ranljivost, primernost in osončenost. Objekt na ta način tvori s pripadajočo zunanjo ureditvijo čvrsto organsko strukturo.

V osnovi skoraj pravokoten objekt z zaobljeno severno in zašiljeno južno stranico je sestavljen iz dveh delov: kleti ter dveh nadstropij. Klet je deloma vkopana v strmo padajoči teren; kamniti kletni podstavek je na severni strani povezan z okoliškimi vinogradi, nivo kleti, ki je usmerjen proti vaškemu trgu, pa je pod zemljo in na ta način zagotavlja ustrezne klimatske pogoje za shranjevanje vina v lesenih sodih. Pritličje, namenjeno sprejemu gostov in degustaciji vina, se lijakasto odpira proti vaškemu središču in simbolično vabi na pokušino vina. V prvem nadstropju so sobe za kratkotrajno nastanitev gostov ter lastnikovi bivalni prostori. Razporeditev prostorov se v vseh treh etažah skladno prilagaja osrednjemu energijskemu centru lokacije, ki ga objema stena, katere polkrožna oblika predstavlja osnovni kompozicijski in konstrukcijski element objekta. Na polkrožno steno je namreč pripeto tudi stopnišče, ki medsebojno povezuje vse tri etaže. Obenem omejuje polkrožna stena v kleti »najsvetejši«
prostor celotnega objekta, namenjen staranju vina v hrastovih sodih, nad zgornjo etažo pa je nosilna stena perfori-

rana in osvetljuje bivalne prostore z dnevno svetlobo. Nad bivalnim delom je objekt krit z enokapno streho, drugod je streha ravna, tako da ne zastira pogleda z vaškega trga proti robu Trnove planote.

Iskanje simbioze Vinske kleti Pavlica s pokrajino je naglašeno tudi z izborom materialov, kot sta avtohtoni kamen in les. Kletna etaža je obdana s kamnito oblogo, vertikalno členjena z betonskimi pilastri, ki povzemajo ritem vrst vinskih trt v okoliških vinogradih. Oblikovanje lesenega fasadnega ovoja zgornjih dveh nadstropij pa v reinterpreterani obliki obuja že skoraj izumrlo lokalno tradicijo uporabe lesa v stavbarstvu.

**V tem primeru vinske kleti, ki po »bordojskih«
zgledih v svoji celoti združuje bivalne in proizvodne prostore, je bistvenega pomena intenzivno sodelovanje med arhitektom in naročnikom, saj je pri iskanju novih oblikovnih rešitev nujno potrebna naročnikova dovzetnost za sodobni arhitekturni pristop. Deloma organska oblikovna zasnova je namreč neobičajna v primerjavi z ostalimi vaškimi hišami, prav tako tudi ravna streha, ki izstopa iz okoliške tradicionalne arhitekture. Po drugi strani je Vinska klet Pavlica primer izvirne sodobne arhitekture, ki spoštuje subtilne razsežnosti prostora in z uporabo lokalnih materialov išče sožitje s terenom, z okoliško pokrajino, s tradicijo in z zgodovino.**

Adrijan Cingerle, univ. dipl. inž. arh. - Nova Gorica

Nataša Kovšca, univ. dipl. umetnosna zgodovinarica - Nova Gorica

